

hl. Kunigunde (Unterlage [www.mapy.cz](http://www.mapy.cz), Download am 14. 3. 2023).

Abb. 4: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Grundriss mit Bauphasen (Aufnahme J. Stýblo, Zeichnung S. Dračková).

Abb. 5: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Hauptschiff, südliche Mauer, Ansicht von Norden (Fotogrammetrie und Zeichnung J. Stýblo, falls nicht anders angegeben).

Abb. 6: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, südliche Hauptschiffmauer, Ansicht von Süden.

Abb. 7: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Hauptschiff, Durchblick nach Osten, Foto 1960 (Č. Šíla, NPÚ, ÚOP [Nationalinstitut für Denkmalpflege, Facharbeitsstätte] in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 38512).

Abb. 8: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, südliche zweischiffige Halle, Blick von Westen, Foto 1960 (Č. Šíla, NPÚ, ÚOP in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 46067).

Abb. 9: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Nordschiff, Durchblick ostwärts, Foto 1960 (Č. Šíla, NPÚ, ÚOP in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 46068).

Abb. 10: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Dachraum über dem Hauptschiff, basilikale Fenster über dem südlichen Seitenschiff, östlicher Teil.

Abb. 11: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Dachraum über der südlichen zweischiffigen Halle, östlicher Teil der Hauptschiffmauer mit basilikalen Fenstern.

Abb. 12: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Dachraum über dem Hauptschiff, westliches basilikales Fenster über dem südlichen Seitenschiff.

Abb. 13: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Dachraum über der südlichen zweischiffigen Halle, westliches basilikales Fenster.

Abb. 14: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Dachraum über dem Nordschiff, basilikales Fenster und darüber das renaissancezeitliche (?) Gesims.

Abb. 15: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Chor mit Altarraum.

Abb. 16: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Chorraum, südliches Dienstkäppl.

Abb. 17: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Chorraum, nördliches Dienstkäppl mit Sondierungen.

Abb. 18: Moravský Krumlov (Mährisch Kromau, Bez. Znojmo), Allerheiligenkirche, Dienst im Chorraum, Foto 2. Viertel des 20. Jahrhunderts (NPÚ, ÚOP in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 21.928-M-38/860).

Abb. 19: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, südöstlicher Zwischenschiffpfeiler, Südseite, Konsole und abgehauener Bogenansatz (?).

Abb. 20: Oleksovice (Groß Olkowitz, Bez. Znojmo), Maria Himmelfahrtkirche, Blick vom Altarraum ins Hauptschiff hin, Foto 2. Viertel des 20. Jahrhunderts (NPÚ, ÚOP in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 21.928-M-38/860).

Abb. 21: Olbramovice (Wolframitz, Bez. Znojmo), Kirche des hl. Jakob, Blick ostwärts, Foto 1960 (Č. Šíla, NPÚ, ÚOP in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 45541).

Abb. 22: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Durchblick vom Mittelschiff in das östliche Nordschiffjoch hin mit Gemäldefragment aus der Zeit vor dem spätgotischen Gewölbeeinbau.

Abb. 23: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Turm nordseite, Fragment der Inschrift „kunatel inceptor 1421“ in Jahre 1945 (E. Pössl, Die Pfarrkirche zu Hostertitz, Wien 1945).

Abb. 24: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Eingangsraum im Turm, mit dem wohl nachträglich umgestalteten Fensterchen, rechts Schulterbogenportal zum ersten Obergeschoss.

Abb. 25: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, 1. Turmobergeschoss, das dendrochronologisch nach 1478 datierte Gewölbe.

Abb. 26: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, östliche Mauer der zweischiffigen Halle mit gut deutlichen Verblendungen, die den polygonalen Abschluss ausgleichen, Foto 1990 (H. Winklerová, NPÚ, ÚOP in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 102 165).

Abb. 27: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Südschiff, westliche Partie.

Abb. 28: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, südliche Konsole mit Steinmetzzeichen zwischen der Empore und dem Südschiff.

Abb. 29: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, nördliche Konsole mit Steinmetzzeichen zwischen der Empore und dem Südschiff.

Abb. 30: Doubravník (Bez. Brno-Land), Kreuzerhöhungskirche, Kanzel mit dem Steinmetzzeichen an der Konsole, Foto 1931 (V. Dufka, NPÚ, ÚOP in Brno, Fotoarchiv, Best.-Nr. 10078-M29-362).

Abb. 31: Brno, Hl. Jakobskirche, Kanzel, Steinmetzzeichen.

Abb. 32: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Säule mit Wappen der Herren von Lipa im Hauptschiff, die Empore auftragend.

Abb. 33: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Kanzel.

Abb. 34: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, oberstes Turmgeschoss mit deutlichem Aufbau des letzten Viertels des 16. Jahrhunderts.

Abb. 35: Hostěradice, Kirche der hl. Kunigunde, Profilierung der architektonischen Glieder der Kirche (Zeichnung M. Kruntorád, Gestaltung J. Stýblo, NPÚ, ÚOP in Brno).

(Übersetzung J. Noll)

# KRANĚ GOTICKÉ PODOBĚ CHRÁMU SV. BARTOLOMĚJE V KOLÍNĚ NÁLEZ FRAGMENTŮ JIŽNÍHO PORTÁLU TROJLODÍ

JAN KYPTA – FILIP LAVAL – ZDENĚK  
NEUSTUPNÝ

**On the Early Gothic Form of Saint Bartholomew Church in Kolín. Discovery of the Three-Aisled Church Southern Portal Fragments**

The article presents the discovered fragments of the Early Gothic exterior entrance on the south side of three-aisled Saint Bartholomew Church in Kolín. The portal was most likely removed around the early 15<sup>th</sup> century, making way to the side chapel. The jamb fragments of the cancelled entrance are found under the threshold between three aisles and the chapel.

**Key words:** Kolín – town church – Early Gothic architecture – Gothic portal

V článku je představen objev fragmentů raně gotického exteriérového vstupu na jižní straně trojlodí chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. Portál byl zrušen při výstavbě boční kaple, a to patrně na počátku 15. století. Fragmenty ostění zrušeného vstupu se nacházejí pod prahem průchodu mezi trojlodím a kaplí.

**Klíčová slova:** Kolín – městský kostel – raně gotická architektura – gotický portál

<https://doi.org/10.56112/pp.2023.1.03>

Kolínský chrám sv. Bartoloměje, jehož podobu dodnes určují středověké etapy, prochází od roku 2002 postupnou obnovou interiéru i exteriéru. V průběhu velkého množství rozličných stavebních a restaurátorských prací se naskytla řada příležitostí k prohloubení poznatků o architektonických proměnách farního kostela bohatého královského města. Autoři stavebněhistorického průzkumu shrnuli svá zjištění v knižní monografii, koncipované jako chronologický nástin hlavních i dílčích stavebních etap (Petrný – Beránek 2014). Krátce předtím byly na stránkách *Průzkumů památek* detailně publikovány výsledky archeologického výzkumu, který proběhl v interiéru (Beránek – Kypka – Laval – Neustupný 2013). Stěžejním přínosem této akce se staly nálezy reliktů zbořeného raně gotického závěru, interpretované a dokumentované za účasti stavebního historika. Díky mezioborové spolupráci se v podzemních prostorách chrámu, a stejně tak i nad podlahou, podařilo zachytit řadu dalších nálezových situací důležitých pro rekonstrukci zaniklých partií raně gotické stavby.

Tímto krátkým materiálovým článkem, jehož předmětem jsou výsledky zatím poslední etapy archeologického výzkumu, se vracíme k problematice prvotní podoby chrámu. Protože citovaná knižní monografie obsahuje popis kostela a ucelený nástin stavebního vývoje, můžeme rovnou přistoupit k prezentaci závažných zjištění, učiněných

v roce 2021 v souvislosti se stavebními pracemi v interiéru tzv. Kokovské kaple. Jedná se o relativně drobnou přístavbu k jižnímu boku raně gotického trojlodí. V průchodu mezi trojlodím a kaplí se podařilo zachytit fragmenty dosud neznámého raně gotického exteriérového portálu. Vedle tohoto významného objevu zaměříme pozornost i na nálezové situace v obvodovém zdivu kaple, založené v předhusitském období.

Níže popisované objevy byly učiněny poté, co byla v celém prostoru kaple odstraněna dlažba a plošně snížena násyp o přibližně 40 cm. Pro potřeby archeologického výzkumu byly posléze položeny sondy podél severojižních zdí kaple. Další nálezové situace byly dokumentovány na stěnách kaple, na nichž byla do výšky cca 1 m osekána omítka.

### ZRUŠENÝ RANĚ GOTICKÝ PORTÁL

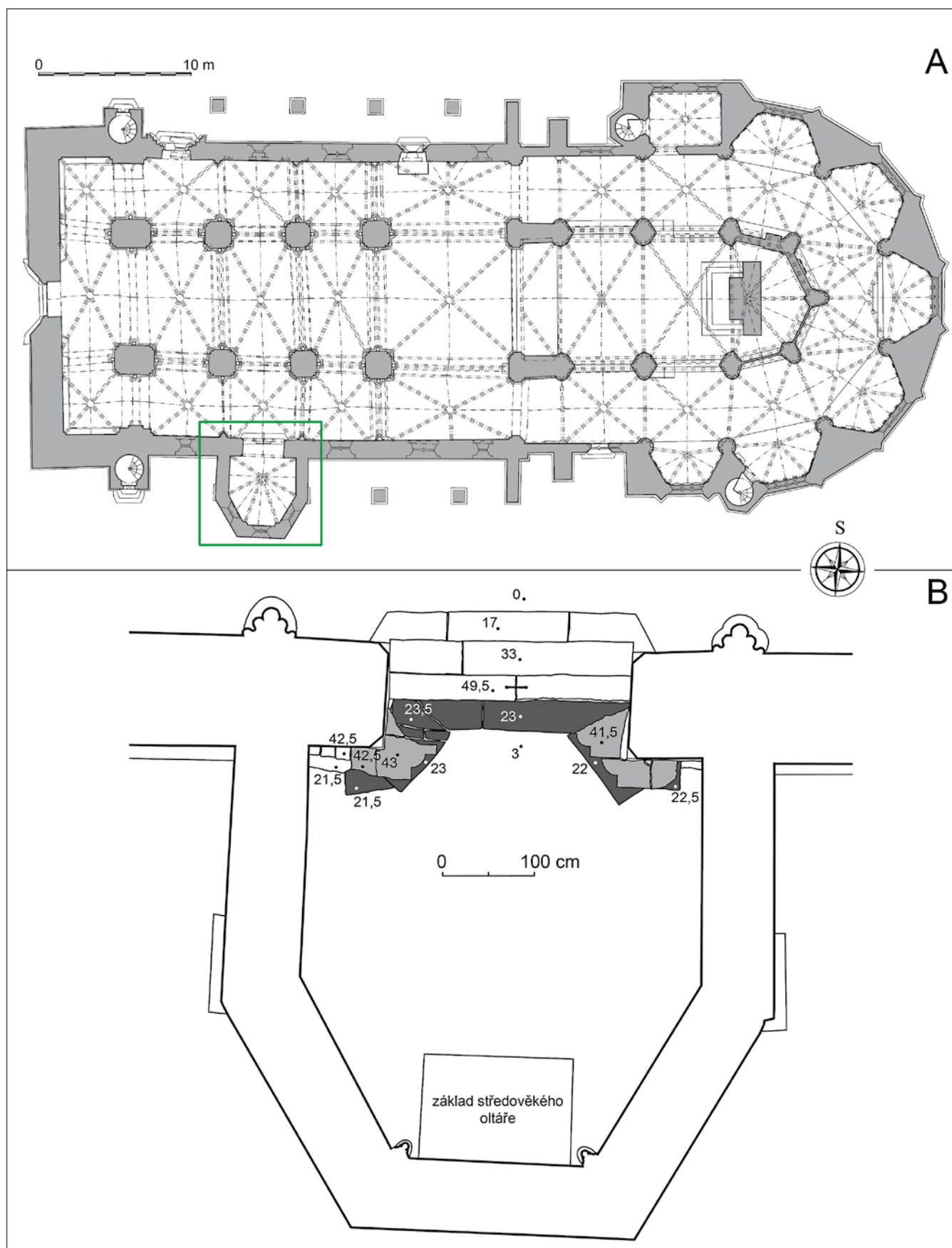
Zrušený vstup z exteriéru, jenž z jihu vedl do trojlodí, se nacházel přesně v místě dnešního průchodu do tzv. Kokovské kaple. Ta byla vsazena mezi dva z opěráků, které v pravidelném rytmu člení obě podélné fasády trojlodí. Tělesa opěrných pilířů nepřiléhají ke zdivu trojlodí v ce-

lé výšce, nýbrž jsou ve spodní části odsazena průchody, završenými čtvrtkruhovými oblouky. Od jihu k severu orientovaná kaple je na jižní straně trojboce ukončena, přičemž její podélné (severojižní) obvodové zdi jsou vtěleny do hmoty opěráků. Otázkou zůstává relativní chronologie opěráků. Tento problém je těžko řešitelný vzhledem k tomu, že opěráky byly kompletně zbořeny a znovu vyzděny při historizujících úpravách chrámu. Autoři stavebněhistorického průzkumu na základě určitých zmínek v tehdejších stavebních denících předpokládají, že pilíře byly k plášti korpusu dodatečně připojeny, a to až při realizaci zaklenutí trojlodí, tj. v poslední čtvrtině 13. století (*Patrný – Beránek 2014*, 90–94). Popřípadě pilíře vyrůstaly současně s obvodovým zdivem korpusu, jehož výstavba je datována do 3. čtvrtiny 13. století. Jisté naopak je, že tzv. Kokovská kaple přibyla dodatečně. Hruškový profil žeber její klenby napovídá, že vznikla podstatně později, „nejspíše počátkem 15. století“ (*Patrný – Beránek 2014*, 103). Kaple je završena jedním polem křížové klenby a v závěru dvojpaprskem. Podlaha kaple je oproti podlaze trojlodí zvýšena o 49,5 cm, což odpovídá středověké situaci. O stabilitě podlahových úrovní svědčí sokly klenebních pilířů.



Obr. 1: Kolín, kostel sv. Bartoloměje. Pohled k severovýchodu na jižní stranu chrámu, uprostřed tzv. Kokovská kaple (foto J. Kypta, 2023).





Obr. 2: A – celkový půdorys chrámu, v zeleném rámečku tzv. Kokovská kaple (geodetické zaměření GEKON, s. r. o.; úprava L. Chotěborská). B – půdorys tzv. Kokovské kaple; šedě zvýrazněny fragmenty zrušeného raně gotického portálu: tmavý odstín – podkladové desky, světlý odstín – fragmenty stojek (zaměření a kresba autoři, 2021).

Z boční lodi se do kaple vstupuje hrotitě završeným průcho-  
dem s tesaným ostěním, které  
je profilováno na obou stranách  
stejným způsobem – jednodu-  
chým okosením hran s trojúhel-  
nými náběžnými štítky. Některé  
prvky ostění průchodu byly vy-  
měněny při historizující úpravě,  
průchod jako celek je nicméně  
autentický. Bezprostředně pod  
prahem a stojkami průchodu se  
dochovaly fragmenty raně gotic-  
kého portálu. Z jeho ostění zby-  
lo torzo soklu, dále se dochoval  
jeden stupeň prahu. Torzo por-  
tálu je tvořeno dvěma vrstvami  
článků. Spodní vrstva sestává  
z desek. Na nich spočívají pro-  
filované prvky, z jejichž formy  
jasně vyplývá, že stojky portálu  
byly dvakrát odstupněny. Kou-  
ty obou ústupků jsou vyplněny  
čtvrtválcovými segmenty. Z po-  
lohy tesaných prvků je zřejmé,  
že těleso portálu předstupovalo  
před líc obvodového zdiva.

### OPĚRNÉ PILÍŘE LODI

Jak už bylo řečeno, v plášti kap-  
le jsou zakomponována tělesa  
opěrných pilířů boční lodi. Ty-  
to starší bloky zdiva se nachá-  
zejí na jižních koncích bočních  
(severo jižních) zdí kaple. Oba  
pilíře bylo možné jasně iden-  
tifikovat při poslední stavební  
obnově, a to nejen v kopaných  
sondách v úrovni základového  
zdiva, ale i díky částečnému  
osekání interiérových omítek.  
Rozsah základového zdiva pi-  
lírů lze postihnout díky výraz-  
ným svislým spárám a změně  
tloušťky zdiva (mladší zákla-  
dové zdivo je slabší). Nadzemní  
partie tělesa pilíře byly mno-  
hem lépe patrné na východní  
straně, bližšímu ohledání na  
západní straně bránily kusy ponechaných omítek a ci-  
helná plenta vyrovnávající líc zdiva. V koutu na rozhra-  
ní východní a jihovýchodní stěny kaple došlo po osekání  
omítek k obnažení několika tesaných kvádrů opěrného  
pilíře, včetně fragmentu soklové profilované římsy. Zby-  
tek profilace se dochoval v místě, kde římsa zabíhá za  
jihovýchodní stěnu kaple. Profilace v rozsahu východní  
stěny kaple byla kompletně osekána v době její výstavby,  
což souviselo s vyrovnáním interiérového koutu. Prostě  
zkosená soklová římsa je shora lemována poměrně sub-  
tilním oblounem.



Obr. 3: Jižní strana vstupu do tzv. Kokovské kaple s průhledem do trojlodí. Pod stojkami současného prů-  
chodu jsou patrné fragmenty zrušeného raně gotického exteriérového portálu (všechna foto Z. Neustupný,  
2021, není-li uvedeno jinak).



Obr. 4: Fragmenty východní strany zrušeného raně gotického exteriérového portálu, situovaného v místě  
dnešního průchodu do tzv. Kokovské kaple.

### OBVODOVÉ ZDIVO KAPLE

Nepočítáme-li bloky tvořené staršími opěrnými pilíři, po-  
zorujeme v obvodovém zdivu kaple nápadnou změnu  
struktury kamenného líce. Zdivo závěru kaple je vy-  
skládáno odlišným způsobem než vyzdívky pod oblou-  
ky opěrných pilířů (viz obr. 5). Proto předpokládáme, že  
vyzdívky souvisejí se stavební etapou, která předcházela  
vzniku kaple. Je-li naše domněnka správná, pak by ta-  
to skutečnost dokládala existenci předsíně, zrušené při  
výstavbě kaple.





Obr. 5: Nálezové situace v tzv. Kokovské kapli, vlevo východní stěna, vpravo jižní stěna. 1 – základové zdivo opěrného pilíře trojlodí; 2 – tesané kvádry opěrného pilíře pláště trojlodí; 3 – fragment profilované soklové římsy opěrného pilíře.

V průběhu stavebních prací došlo k demontáži rozměrného novověkého oltáře v závěru kaple. Po jeho odstranění bylo možné dokumentovat dříve nepřístupné klenební přípory ohraničující jižní stěnu. Žebra se napojují bez konzol na přípory, přesto se mění profilace prvků. Zatímco žebra jsou hruškovitá, profilace přípor je tvořena válcovým prutem lemovaným výžlabky. Sokly přípor jsou kanelované. Při snižování zásypu pod poslední dlažbou kaple došlo k obnažení základového zdiva oltáře, vyskládaného čistě z lomových kamenů. Díky sondám do zásypů lze říci, že v kapli nebyla vybudována krypta.

## ZÁVĚR

Vrátíme-li se k nejpodstatnějšímu objevu, totiž nálezů fragmentů raně gotického portálu, lze konstatovat, že se jednalo o třetí původní vstup do trojlodí. Dva další vstupy, dosud funkční a rovněž ústupkového typu, se nacházejí na severní, resp. západní straně. Jižní

vstup byl vůči severnímu umístěn asymetricky; zatímco severní vstup vede do nejzápadnějšího klenebního pole trojlodí, jižní vstup směřoval do sousedního klenebního pole. Navzdory silně fragmentárnímu stavu dochování předpokládáme, že jižní portál byl oproti dvěma dosud



Obr. 6: Nálezové situace v tzv. Kokovské kapli, vlevo jihozápadní stěna, vpravo západní stěna. 1 – spára mezi základovým zdivem opěrného pilíře pláště trojlodí (vlevo) a mladším zdivem; 2 – tesané kvádry opěrného pilíře.



existujícím vstupům realizován méně výpravným způsobem, což dedukujeme z jeho menších rozměrů. Navíc je třeba upozornit na celkové komunikační souvislosti. Zatímco vstupy na severní a západní straně se obracejí vůči obytné zástavbě města, jižní portál vedl do poměrně úzkého prostoru mezi chrámem a hlavní hradební zdí městského opevnění. V tomto prostoru se rozkládal hřbitov. Vstup, jenž sem vedl, zjevně plnil vedlejší úlohu ve vztahu k severnímu i západnímu vstupu. Raně gotický portál byl vybourán v souvislosti s výstavbou boční kaple, protože její funkční a komunikační souvislosti vyžadovaly vstupní otvor na způsob vítězného oblouku.



Obr. 7: Základové zdivo středověkého oltáře při jižní stěně tzv. Kokovské kaple.

MGR. JAN KYPTA, PH.D.; MGR. FILIP LAVAL, PH.D.;  
MGR. ZDENĚK NEUSTUPNÝ  
– NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVNÍSTĚ STŘEDNÍCH ČECH V PRAZE,  
SABINOVA 373/5, 130 00 PRAHA 3  
KYPTA.JAN@NPU.CZ, LAVAL.FILIP@NPU.CZ,  
NEUSTUPNY.ZDENEK@NPU.CZ

#### LITERATURA

- Beránek, J. – Kypta, J. – Laval, F. – Neustupný, Z. 2013: Raně gotický závěr chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, *Průzkumy památek* XX, č. 1, s. 49–80.  
Patrný, M. – Beránek, J. 2014: Arciděkanství chrám sv. Bartoloměje v Kolíně. Historický a stavební vývoj. České Budějovice – Praha.

## ZUR FRÜHGOTISCHEN GESTALT DER ST. BARTHOLOMÄUSKIRCHE IN KOLÍN DER FUND DER SÜDPORTALFRAGMENTE VOM HALLENBAU DER KIRCHE

Die Kirche des hl. Bartholomäus in Kolín zählt zu den bedeutendsten Denkmälern der frühgotischen Baukunst in Böhmen. Von der sukzessiv in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts entstandenen Kirche ist der dreischiffige Hallenbau mit einem Paar Türme in seiner westlichen Front erhalten. Der vorliegende Beitrag bringt die Entdeckung des ursprünglichen Eingangs von außen in das Südschiff herbei. Der Eingang wurde im Zusammenhang mit dem Zubau einer kleinen Seitenkapelle im frühen 15. Jahrhundert aufgehoben. Man legte Relikte nach dem aufgehobenen frühgotischen Portal während der archäologischen Forschung unter der Schwelle des Durchgangs zwischen dem Hallenbau und der Seitenkapelle frei. Die erhaltenen gehauenen Glieder zeigen ohne Zweifel die Lösung des aufgehobenen Portals als eines Stufenportals. Es handelte sich um den dritten Eingang in den dreischiffigen Hallenbau. Die zwei übrigen bislang funktionellen Eingänge sind viel mehr aufwändig gelöst. Das neuentdeckte Portal führte nur in den Kirchhof zwischen dem Kirchenbau und der Stadtmauer.

#### ABBILDUNGEN

- Abb. 1: Kolín, Kirche des hl. Bartholomäus, Südseite, in der Mitte die sog. Kokovská Kapelle. Blick nach Nordosten (Foto J. Kypta, 2023).  
Abb. 2: Kolín, Kirche des hl. Bartholomäus: A – gesamter Kirchengrundriss, grüne Umrahmung – sog. Kokovská Kapelle (geodätische Aufnahme GEKON GmbH, Gestaltung L. Chotěborská); B – Grundriss der sog. Kokovská Kapelle; Fragmente des aufgehobenen frühgotischen Portals sind grau ersichtlich gemacht: dunkle Tönung – Grundplatten; helle Tönung – Pfostenfragmente in der Mitte unten Fundament des mittelalterlichen Altars (Aufnahme und Zeichnung der Autoren, 2021).  
Abb. 3: Kolín, Kirche des hl. Bartholomäus, südliche Laibung des Eingangs in die sog. Kokovská Kapelle mit Durchblick in den dreischiffigen Hallenbau. Unter den Pfosten des heutigen Durchgangs befinden sich deutliche Fragmente des aufgehobenen frühgotischen Außenportals (alle Fotos Z. Neustupný, 2021, falls nicht anders angeführt).  
Abb. 4: Kolín, Kirche des hl. Bartholomäus, Fragmente der Ostseite des aufgehobenen frühgotischen Außenportals an Stelle des heutigen Durchgangs in die sog. Kokovská Kapelle.  
Abb. 5: Kolín, Kirche des hl. Bartholomäus, Befund in der sog. Kokovská Kapelle, links die Ost-, rechts die Südwand: 1 – Fundamentmauerwerk vom Strebepfeiler des Hallenbaus der Kirche; 2 – Werksteine vom Strebepfeiler der äußeren Hülle des Hallenbaus; 3 – Fragment vom profilierten Strebepfeilersockelgesims.  
Abb. 6: Kolín, Kirche des hl. Bartholomäus, Befund in der sog. Kokovská Kapelle, links die Südwest-, rechts die Westwand: 1 – Fuge zwischen dem Fundamentmauerwerk vom Hallenbau der Kirche (links) und dem späteren Mauerwerk; 2 – Werksteine des Strebepfeilers.  
Abb. 7: Kolín, Kirche des hl. Bartholomäus, sog. Kokovská Kapelle, Altarfundamentmauerwerk an der Südwand.

(Übersetzung J. Noll)